

**Govor Jelene Hrnjak, članice Udruženja Atina, u Narodnoj Skupštini Republike Srbije
povodom saradnje evropskih parlamentaraca u borbi protiv trgovine ljudima na
Zapadnom Balkanu**

Poštovane članice i članovi Narodne skupštine Republike Srbije,

Vaša ekscelencijo, gospodine ambasadore,

Uvažene kolegice i kolege, i drage gošće i gosti,

Dozvolite da Vam se obratim u ime organizacije civilnog društva „Atina“ i u svoje lično ime, i pre svega da pozdravim gospodu Antoni Stina i Džona Randala, na čiju inicijativu smo se okupili danas ovde. Mi iz organizacije „Atina“ smo imali sreću da se sa njima i ranije sretne, i tokom jednog od tih susreta razgovarali smo o ključnim vrednostima i principima koji povezuju aktiviste u borbi protiv trgovine ljudima – a to su inicijativa, saradnja, hrabrost i odgovornost. Najbolji primer za to dao nam je upravo gospodin Randal, koji je sa nama u jednom od tih susreta podelio svoje iskustvo, a to je da je u njegovoj ulici u blizini kuće u kojoj je živeo, jedna žena bila podvrgnuta seksualnom iskorišćavanju. Gospodin Randal nijednog trenutka nije sedeo skrštenih ruku, nego je prijavio ovaj slučaj, a onda je kao član britanskog parlamenta, učestvovao u pokretanju inicijative za osnivanje parlamentarnog odbora za borbu protiv trgovine ljudima koji u ovom, najstarijem parlamentu na svetu (ako izuzmemo onaj na Islandu), i dan danas postoji i nesmetano funkcioniše. Mi smo u tome videli rešenje - pojedinac je u jednom društvu inicirao promenu, radio je na uspostavljanju sistema saradnje, hrabro se poneo i preuzeo odgovornost da istraje u toj borbi, kao i da tu ideju širi dalje zbog koje smo i mi između ostalog danas ovde. Ovakav pristup, dakle, treba da bude putokaz svima nama pojedinkama i pojedincima, a posebno državi i različitim sistemima u okviru nje, da preuzmu svoj deo odgovornosti i da aktivno utiču na suzbijanje trgovine ljudima. Ova stvarna priča iz života koja govori o potrebi za drugačijim, proaktivnijim pristupom države i drugih relevantnih aktera, ali i svih nas kao građanki i građana, kao pojedinaca, svakog u svom domenu, daje posebnu notu važnosti da se ovaj problem suzbije u svim društvima. Zbog toga bih u ime organizacije Atina koju predstavljam, želela da pozdravim i snažno podržim inicijativu za osnivanje parlamentarnog odbora za borbu protiv trgovine ljudima, kako pri Narodnoj skupštini Republike Srbije, tako i pri najvišim predstavničkim telima u svim zemljama u regionu.

Mi smo pre svega kao organizacija civilnog društva zahvalni na inicijativi koja je došla od strane članova britanskog parlamenta i na iskustvu Velike Britanije koje može da bude od neprocenjive koristi kako Srbiji, tako i drugim zemljama. Smatramo i da je ova inicijativa došla u pravom trenutku za Srbiju, da osnaži sistem za zaštitu žrtava trgovine ljudima koji se upravo danas nalazi pred najvećim izazovima od kako je uspostavljen. Danas se u Srbiji suočavamo sa činjenicom, da smo 17- godina od kako smo se samorganizovali u ovoj oblasti, ušli u fazu regresije, i da bismo iz nje izašli potrebna nam je snažna volja i podrška naše države da se zajednički sa ovim problemom izborimo. Neodložno nam je potrebno usvajanje krovnog dokumenta u ovoj oblasti, Nacionalne strategije za borbu protiv trgovine ljudima bez kojeg ne možemo da planiramo niti da sprovodimo zajedničke aktivnosti. Četiri godine je

prošlo od kako smo napisali ovaj dokument i od kada čekamo da on bude usvojen. Takođe nam je potrebno da i nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima bude konačno imenovan. Mi danas uprkos svim pokazateljima u našem društvu, siromaštvu, društvenoj isključenosti, imamo sve manji i manji broj presuda za ovo krivično delo a takođe uprkos institucionalizaciji mehanizama identifikacije, broj identifikovanih žrtava se prepolovio u odnosu na prethodni period, što nikako ne oslikava realno stanje koje zatičemo na terenu, niti izazove sa kojima se srpsko društvo danas suočava. O ovim izazovima govori se i u redovnim godišnjim izveštajima američkog Stejt dipartmenta o trgovini ljudima, kao i u izveštajima Evropske komisije o napretku Srbije, koji u poslednjim godinama sadrže kritičke ocene, upozoravaju na ove izazove, pozivaju na unapređenje sistema identifikacije i zaštite žrtava, ali i na unapređenje saradnje države sa drugim relevantnim akterima, naročito sa organizacijama civilnog društva. Za mnoge od ovih izazova, odnosno problema svedoci smo i sami. S tim u vezi, organizacije civilnog društva uložile su sve svoje resurse kako bi pomogle da se izađe iz začaranog kruga ocene koja oslikava izveštaje o našem učinku u ovoj oblasti u proteklih nekoliko godine a ta ocena je već poznata: „Vlada Srbije ne ispunjava u potpunosti minimum standarda za eliminaciju trgovine ljudima, ali čini značajne napore u tom pravcu“.

U vezi sa ovim poslednjim, danas ovde moramo pomenuti i dominantne rizike od eksploatacije, odnosno okolnosti koje dovode do trgovine ljudima. Trgovina ljudima danas u Srbiji, a usudiću se da kažem i u zemljama u okruženju, nije samo posledica delovanja kriminalnih grupa, ili pojedinaca sa lošim namerama, već je sve češće proizvod ekonomske situacije u zemlji, hroničnog i potpuno ogoljenog siromaštva, te nemogućnosti da se obezbede bazični uslovi za život. Nemanje alternative za jednu devojčicu Srbiji koja je ostala sama na svetu, i nema nikog svog, bez podrške svoje porodice, bez toga da je završila i osnovnu školu uvode je u krug nemoći i seksualnog nasilja iz kojeg sama nije imala šansu i snage da izađe. Neizdrživ egzistencijalni pritisak primorao je jednu majku troje dece u Srbiji da se zbog duga za račun za struju i nemogućnosti da ga vrati a iz straha da deca ne ostanu bez grejanja i preko potrebne struje, otisne u jednu od zemalja EU gde je završila u kandžama radnih eksploatatora. Tako da je jedno od glavnih pitanja postalo pitanje pristanka i dobrovoljnosti, u okolnostima u kojima pojedinim građanima i građankama u našem društvu život svakodnevno visi o koncu. Sve je učestalija pojava radne eksploatacije, kako pojedinaca, tako i čitavih grupa, građevinskih i drugih radnika, u zemlji i inostranstvu, i država na ovo ne sme da zatvara oči, niti da relativizuje radnu eksploataciju, već da se aktivno uključi u rešavanje ovog problema, jer je upravo on danas potencijalno najveći generator trgovine ljudima. U prilog tome govori i poznati „Azerbejdžan slučaj“ koji obuhvata na stotine radno iskorišćenih građevinskih radnika iz regiona a koji vodi tužiteljka Sena Uzunović pred sudovima u Bosni i Hercegovini i predstavlja svetao primer vođenja istrage, prikupljanja informacija i saradnje sa organizacijama civilnog društva.

Država Srbija je od 2000. godine učinila nekoliko važnih koraka koji su doveli do toga da trgovina ljudima bude prepoznata kao društveni problem, da se na prvom mestu inkriminiše, došlo je do izmena i dopuna Krivičnog zakonika koji sada u članu 388 sankcioniše ovo delo, i kako ste mogli čuti doneta su i druga zakonska rešenja u cilju njenog suzbijanja. Osećam obavezu da pomenem da su u svemu ovome organizacije civilnog društva specijalizovane za ovu oblast odigrale značajnu, ako ne i presudnu ulogu, da su mnogi zagovarački modeli

uspostavljeni i testirani od strane civilnog društva, kasnije preuzeti kao primeri dobre prakse i od same države. Podsetiću da je organizacija iz koje dolazim „Atina“, pokrenula lavinu lokalnog organizovanja podsticanjem da se osnuju gradske mreže po Srbiji, u cilju prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, a da je taj model kasnije preuzela i država i nastavila u pravcu osnaživanja lokalnih samouprava da preuzmu veću ulogu i odgovornost u ovoj oblasti. Krajnji cilj ove inicijative bio je da svaki grad u Srbiji ima svoju funkcionalnu lokalnu mrežu za prevenciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima. Sada bi najkorisnije bilo zagovarati, da lokalne samouprave i formalno prepoznaju rad ovih mreža i pomognu ih u svakom mogućem smislu. U tom istom periodu, pre pet godina, uveli smo u to vreme prilično osporavani koncept i termin dece u pokretu, i najavili fenomen koji dolazi, a koji danas nakon izbegličke i migrantke krize predstavlja opšte prihvaćeno mesto u javnom diskursu.

Sama izbeglička kriza još uvek ne jenjava i predstavlja veliki test za Srbiju i sve raspoložive sisteme pomoći i podrške. Organizacija „Atina“ je u značajnoj meri prisutna obezbeđujući siguran smeštaj za potencijalne žrtve trgovine ljudima i rodno zasnovanog nasilja, pre svega nasilja nad ženama, koji su ih zadesili pre ili tokom njihovog puta. Atina je, dalje, obučila i angažovala kulturne medijatore i medijatorke, sa željom da država prepozna kulturnu medijaciju kao uslugu, baš kako je to ranije činjeno sa zdravstvenim i Romskim medijatorima. Prepoznavanje nasilja i eksploatacije je među izbegličkom populacijom bilo posebno teško i izazovno, kao i razlikovanje trgovinje ljudima od krijumčarenja ljudi; krijumčarenje je u ovoj izbegličkoj krizi bila naročito izražena pojava, a u isto vreme pojavili su se i brojni novi i manje poznati rizici i oblici zloupotreba, kao što su seks za preživljavanje, pokušaji ubistava iz časti, osvetnički brakovi i drugi. Kroz svakodnevni rad sa državnim organima u i van kampova u Srbiji u kojima izbeglice i migranti borave, izrodio se niz preporuka a najveći broj je vezan za praćenja spovođenja zakonskih rešenja. Tako na primer, organizacije civilnog društva pozdravile su donošenje amandmana na Krivični zakonik i to članova 187a i 192 koji stupaju na snagu 1. juna ove godine a odnose se na činjenicu da član 388, nije u svojoj suštini sadržao prinudne brakove kao element krivičnog dela trgovine ljudima, dok će se sada ovim dopunama otvoriti prostor za bolju zaštitu svih onih koje ovaj problem posebno pogađa, a to su u većini devojčice.

Svakako je važno napomenuti još jednu činjenicu: da bismo u ovoj borbi bili uspešni, ne možemo očekivati da nju vodi isključivo policija, pravosuđe ili pojedine specijalizovane institucije, već i sistem obrazovanja, sistem socijalne zaštite, sistem zdravstvene zaštite i drugi sistemi; da svi oni, u saradnji i uz podršku organizacija civilnog društva nužno prepoznaju ovaj problem i njegove uzroke i posledice, kao i različite rizike od eksploatacije, jer upravo je ovo rano otkrivanje okolnosti trgovine ljudima, kao i potencijalnih žrtava ključni element za vođenje uspešne borbe protiv ove pojave. Važno je istaći potrebu za dekriminalizacijom osoba u prostituciji, i promenom Zakona o javnom redu i miru, gde se dešava da država jedan dan osobu goni zbog toga što je u prostituciji, da bi sledećeg dana ta ista osoba, ukoliko se u smeni nađe senzibilisani policijski inspektor ili inspektorka, zbog specifičnih pokazatelja u njenom slučaju bila prepoznata kao žrtva trgovine ljudima, a ne izvršilac nekog drugog dela kojeg treba dodatno kazniti.

Važno je naglasiti da organizacije civilnog društva i dalje igraju vrlo važnu ulogu u sistemu zaštite žrtava i njih bi država trebalo da doživljava kao neophodne i konstruktivne partnere; ona bi, u isto vreme, trebalo i da ih finansijski, logistički i na druge načine podrži. Civilni sektor ne predstavlja nikakav pandam državi, niti je njen protivnik, već upravo njen korektivni faktor, i jedino kroz iskrenu i konstruktivnu saradnju između države i civilnog društva možemo očekivati efikasnu borbu protiv trgovine ljudima i održiva rešenja. Moram ovde još jednom da istaknem da je u prethodnih 15 godina civilni sektor preuzeo najveći teret borbe protiv ove pojave, bez njega gotovo da ne bi bilo direktnog rada sa žrvama, niti brojnih programa podrške i socijalnog isključivanja. Primer tome jeste da država Srbija od 2011. godine najavljuje otvaranje Prihvatališta za žrtve trgovine ljudima a za sve to vreme jedino Sklonište koje postoji jeste i dalje ono koje vodi organizacija „Atina“. Šest godina je dug period u životima devojčica i žena, ali i dečaka i muškaraca koji su preživeli iskustvo trgovine ljudima. Upravo zato, država iskustvo civilnog sektora ne sme da relativizuje, nego treba na njega da se osloni, i, još jednom da podvučem, da čvrsto podrži i olakša njegov rad. Organizacije civilnog društva polako ulaze i u sistem licenciranja, i kroz taj proces koračaju same, jer moraju da se pobrinu za dugoročnu finansijsku održivost svojih budućih licenciranih programa, što je prilično teško ako se u obzir uzme neizvesnost projektnih i jednoročnih fondova koje su organizacijama civilnog društva u Srbiji trenutno na raspolaganju. Da bi omogućila održivost svojih programa a u isto vreme i da bi ekonomski osnažila svoje korisnice, te zaposlila teško zapošljive kategorije žena koje su u većoj potrebi, organizacija Atina je pre dve godine osnovala socijalno preduzeće „Bagel bejgl“ koji predstavlja još jedan primer proaktivnog i inovativnog pristupa vezanog za socio-ekonomsko osnaživanje žrtava trgovine ljudima. S tim u vezi, država bi takođe trebalo više pažnje da posveti socijalnom preduzetništvu, kao modelu koji su organizacije civilnog društva već testirale i koji daje rezultate, i to ne samo u vezi sa suzbijanjem trgovine ljudima i podrške žrtvama, već i podrške širim slojevima stanovništva, imajući u vidu nepovoljne socio-ekonomske prilike u Srbiji, kao i zabrinjavajuće visok nivo siromaštva. Oblasti socijalnog preduzetništva nedostaje zakonodavni okvir i podsticajno okruženje kroz afirmativne akcije, poput one donete pre samo nekoliko meseci, shodno kojoj se poslodavci koji zapošljavaju žene sa iskustvom nasilja, privremeno oslobađaju plaćanja dela poreza.

Mora se, još jednom podvlačim, ojačati i unaprediti saradnja svih aktera koji se bave suzbijanjem trgovine ljudima. Potrebno je da potpisani memorandumi o saradnji zažive i postanu operativni, da se uspostave jedinstvene baze podataka, kreiraju i standardizuju nedostajuće procedure o identifikaciji i upućivanju žrtava trgovine ljudima. Sa druge strane, moram ovde da pomenem i pohvalim dosadašnju saradnju koju Atina ostvaruje sa policijom i tužilaštvom u Srbiji, a takođe i sa različitim organizacijama u regionu i Evropi; ta saradnja se zasniva na obostranom poverenju i poštovanju, na koju smo posebno ponosni.

Vratila bih se za trenutak na uvodni deo mog izlaganja, u kojem sam pomenula da je nekoliko pojedinaca uspelo da kroz svoje delanje napravi promenu zbog koje smo mi danas ovde. Uspeli su da sažmu principe iniciranja promene, hrabrog pristupa, podsticanja saradnje i preuzimanja odgovornosti u jedan čin koji je rezlutirao domino efektom i ujedinjenjem pristupa koji vodi ka boljitku i olakšavanju pozicije onih koji su najugroženiji u našim društvima. Svakako je poruka iza koje mi stojimo, da vas pozovemo na zajedničko delovanje

po ovom pitanju, bez obzira na stranačku pripadnost, zemlju iz koje dolazite jer se ovaj problem svakako jednako tiče se svih nas i jednako ugrožava sve nas, i kao takav zahteva od svih nas da budemo na okupu i da budemo spremni da utičemo na smanjivanje ponude i potražnje, i svojim ličnim primerom utičemo na promenu svesti i na iskorenjivanje modernog ropstva.

Podsetila bih sve prisutne da je Srbija otpočela pregovarački proces sa Evropskom unijom, kao i da je otvorila dva najvažnija poglavlja – 23 i 24, koja se, između ostalog, odnose i na poštovanje osnovnih prava i borbu protiv trgovine ljudima. U tom procesu, Srbija se obavezala da uspostavi odgovarajuće standarde, harmonizuje svoje zakonodavstvo sa evropskih i preduzme čitav niz drugih koraka u cilju očuvanja i unapređenja demokratskog društva i vladavine prava. Poštovanje ljudskih prava, pravovremeno i neselektivno kažnjavanje njihovog ugrožavanja i kršenja, predstavlja temelj svakog demokratskog društva. Da bismo ovo postigli, potrebna je jasna podela odgovornosti, kao i jasna i efikasna međusobna kontrola različitih grana vlasti. Narodna skupština, kao najviše telo zakonodavne vlasti u Republici Srbiji, bilo je i još uvek je u senci izvršne vlasti i ova inicijativa je tim pre dobrodošla, jer ona otvara mogućnost da se uloga i ugled parlamenta povrate. U to ime, nadam se da će ovaj parlamentarni odbor zaživeti, da će postati primer dobre prakse i model za druga najviša predstavnička tela u regionu, te da će afirmativno uticati na borbu protiv modernog ropstva u Srbiji i šire. Zahvaljujem na pažnji i nadam se da ćemo imati priliku da se na ovom mestu ponovo sretnemo, sada kao gosti Odbora za borbu protiv trgovine ljudima Narodne skupštine Republike Srbije.

Za Udruženje Atina, Jelena Hrnjak, programska menadžerka u maju 2017. godine